

3. *Амонашвили Ш.А.* Здравствуйте, дети!: Пособие для учителя / Предисловие А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1983. – 208 с., ил.
4. *Ростовський О.Я.* Методика викладання музики в основній школі: Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2001. – 272 с.
5. *Економова О.С., Бахонько Н.М.* Формування навичок музично-педагогічного спілкування як передумова самостійної професійної діяльності майбутнього педагога музиканта // Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – К.: НПУ, 2001. – Вип. 2. – С. 122-134.
6. *Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: Учебное пособие / Д.К. Кирпарская, Н.И. Киященко, К.В. Тарасова и др. / Под ред. Г.М. Цыпина.* – М.: Академия, 2003. – 368 с.
7. *Бахтин М.М.* Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 444 с.
8. *Каган М.С.* Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
9. *Методологическая культура педагога-музыканта: Учеб. пособие. / Э.Б.Абдуллин, О.В.Ванилихина, Н.В.Морозова и др., под ред. Э.Б.Абдуллина.* – М.: Академия, 2002. – 272 с.
10. *Рудницька О.П.* Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

УДК 373.5.035:786.2

Рижова Т.В.

МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ЗАСОБАМИ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ

В работе автор делится некоторыми своими наблюдениями на уроках музыки в общеобразовательной школе, которые помогают осуществлять процесс морально-эстетического воспитания учеников средствами фортепианной музыки, анализирует некоторые аспекты этого воспитания.

Ключевые слова: морально-эстетическое воспитание, фортепианная музыка.

«Музика, мелодія, краса музичних звуків – важливий засіб морального та розумового виховання людини, джерело благородства серця і чистоти душі».

В. Сухомлинський

Соціальні зміни, притаманні сьогоденню, знаходять відображення не тільки в економіці, але й в розвитку духовності громадян. Недарма одним з найважливіших завдань школи в умовах національного відродження України є виховання гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості, високий же рівень розвитку естетичних почуттів дітей допоможе в майбутньому зрозуміти і оцінити красу природи, красу людини, красу Батьківщини.

Проблема морально – естетичного виховання вивчалася і вивчається представниками різних наук: філософії (Б. Ананьєв, В. Асмус, А. Буров, Л. Виготський, І. Зязюн, М. Каган.); педагогіки та психології(Ш. Амонашвілі, Д. Водзенський, В. Крет, В. Лабунець, А. Пінт, В. Сухомлинський, С. Якобсон). В багатьох дослідженнях розглядаються теоретичні основи взаємозв'язку та взаємовпливу морального та естетичного виховання. Педагогічна практика вивчає різні сторони проблеми морального виховання засобами мистецтва. Гуманність, доброта, щирість, любов до Батьківщини, до її природи, шанування батьків, гостинність та працелюбність, співчуття, милосердя – це моральні якості, які школа повинна виховати в учнів. Музика підводить учня до прийняття більш високої системи цінностей, які засвоюються через переживання, а не логічне розуміння та запам'ятовування. Ця ідея знайшла відображення в працях вчених в галузі естетичного виховання – В. Шацької, Д. Кабалевського, Н. Ветлугіної, А. Канеман, А. Хрипкової та ін. В їх роботах музикальність розглядається як механізм зв'язку моральних та естетичних впливів, а музична культура особистості – як перетин морального та естетичного розвитку, який породжує цілісні морально-естетичні якості.

Особливого значення процес морального виховання дітей набуває в загальноосвітній школі. В.О.Сухомлинський писав про те, що морально вихована людина – це людина, здатна відчувати і співчувати, аналізувати життєві явища та естетичні об'єкти, знати засади духовно-практичного

освоєння дійсності та керуватися у повсякденному житті цими принципами. Моральне виховання тісно пов'язане з естетичним і, таким чином, музика як чинник духовного розвитку особистості є важливим засобом морально-естетичного впливу на дітей.

Метою роботи є спроба прослідкувати вплив фортепіанної музики на розвиток моральності, формування моральних цінностей учнів загальноосвітніх шкіл.

Протягом усієї історії культури мистецтво відображало проблеми морального життя суспільства та особистості. Воно завжди прагнуло до перетворення дійсності не лише «за законами краси», але й намагалося наблизити людей до загальнолюдських цінностей, таких як Добро, Людяність, Справедливість, Милосердя. В своїх творах митці ведуть розмову про моральні проблеми, які хвилюють їх і людство, дають свої відповіді на етичні питання.

«Мистецтво в його ставленні до моралі має властивість концентрувати в своїх творах етичну інформацію, надавати їй вигляд особливої цінності, збагаченої глибиною почуттів і переживань... Там, де митець уважний до моральних явищ і процесів, зміст його творів орієнтується не тільки на нинішнє, а й на майбутнє. Такі твори показують ціннісну перспективу духовного розвитку особистості або суспільства» [1, с 124 – 125]. Морально-виховні можливості музики привернули до себе увагу суспільства багато століть тому. Цьому мистецтву навчали ще в Давньому Єгипті. Завдяки папірусам, фрескам, рельєфам, що збереглися, на святах і розвагах можна побачити танцівників і музикантів. У єгипетських храмах звучав хоровий і сольний спів, придворні ритуали супроводжувалися інструментальною музикою.

У давньому Китаї музика вважалася важливим і могутнім засобом виховання громадян держави. Конфуцій та його послідовник Сюнь-Цзі вважали, що музика глибоко входить у свідомість людини, швидко змінює її, тому предки передбачливо творили музику гарну, мужню, гармонійну, милозвучну.

В Індії була створена найдавніша в світі система нотного запису. Кожна з семи нот гами відображала певний емоційний стан. Унікальним явищем в історії мистецтва є й віршована теорія музики, представлена в одній з священних книг. В ній поняття «музика» («сангіт») представлено як єдність співу, інструментальної музики і танцю.

Давньогрецькі мислителі також говорили про значення музики і музичного виховання для молодого покоління громадян. Музика вважалась одним з могутніх засобів формування моральних і громадянських якостей майбутнього члена суспільства. Аристотель вважав, що в музиці знаходяться зародки моральних станів і тому вона повинна бути обов'язковим предметом навчання і виховання. Вчення Аристотеля про катарсис містило перші ідеї про своєрідність духовної «користі» музики. Платон і Аристотель дотримувались думки, що естетичне і моральне виховання є свідченням гармонії, а реальні її вияви видно у граматиці, математиці, астрономії, спорті. В школах кіфаристів учням надавали літературну і музичну освіту. Ідея «калакагатії» (гармонійного розвитку особистості, у якому зміст виховання спрямовувався на досягнення фізичної і духовної досконалості) вперше з'явилася в Афінах. Цим питанням у вихованні дітей вони надавали великого значення.

В епоху імперії робляться спроби створити культуру, гідну величі Риму. Вимоги зображення імперської величі справляли відчутний вплив на духовність суспільства, часто позбавляючи мистецтво тієї краси і людської невимушеності, якими відзначався художній геній Еллади. У римському мистецтві поступово з'являється прагнення до індивідуальності. Мораль втрачає риси суворості й все більше виступає як співчуття, милосердя і жалість. У ній з'являється мотив любові і роздуми про її втілення у жорстокому світі.

Державна доктрина прославлення християнської монархії та культ візантійського імператора як верховного владика всього християнського світу мали великий вплив на всю систему суспільного і культурного життя, розвиток філософії, літератури, естетичних поглядів, мистецтва. У візантійському храмі поєдналися всі види мистецтв – архітектура, живопис, музика. Вони стають частинами синтезу мистецтв. Візантійська культура мала великий вплив на формування культури Київської Русі.

Коли ми говоримо про риси, притаманні моральності українського народу, то виділяємо любов до рідної землі та мови; працелюбність; повагу до батьків і рідних; шанобливе відношення до природи, обрядів та звичаїв; розуміння дійсності не стільки мисленням, скільки «серцем»; віру в щастя в звичайному житті; здатність «пропускати» загальноприйняті цінності крізь особистий життєвий досвід в пошуках «правди», сенсу, мети власного життя; терпимість, толерантність та діалогічність. У народній фольклорній спадщині прославлялися праця і мужність людей, їх допитливий і глибокий розум, відображалися багатства природи, видатні події з історії країни і народу, через них передавався досвід виховання дітей, поширювалася народна педагогіка.

Загальнолюдські моральні цінності знайшли відображення в усіх видах мистецтва, зокрема у музиці. Дитину глибоко і безпосередньо хвилює краса; маленька людина наділена безмежною фантазією, вірою, вразливістю. Дитина – це благодатний ґрунт, на якому можна виростити багатий урожай, а можна й занедбати його. Те, що для дорослої людини є звичайним, у дитині може пробудити яскраве враження. Дитина вміє сприймати чужий біль як свій, вона вміє співчувати, жаліти, і цю свіжість почуттів в дитині треба підтримувати. С.В.Міхалков писав: «Нехай дитині буде жаль розтоптати квітку і нехай вона знає почуття жалості до беззахисної тварини, до слабкого, до хворого. Все це не слинявість, а людяність. І у відношенні до друзів, до дорослих не можна викреслювати цих емоцій. Хворий товариш, батько, що утомився після роботи, мати, дідусь... Їх можна пожаліти, допомогти їм, постаратися, щоб вони змогли відпочити. Це забобони, що всяке почуття жалості принижує людину, гуманізм зовсім не виключає цього почуття». Саме на дитину можна здійснити сильний вплив через музику, використовуючи силу дитячого уявлення, фантазію, бажання творити, любити, робити добро, вміння співчувати, емоційно сприймати, переживати, почувати.

У шкільній практиці слухання фортепіанної музики є дуже важливим виховним аспектом. Річ у тому, що учень не тільки розуміє, про що розповідає музика, але й стає співучасником творчого процесу народження музичного твору. Він слухає, як вчитель музики грає твір, відчуваючи себе ніби в концертному залі. Учням 1-го класу при вивченні тем «Як розповідає музика?» та «Про що і як розповідає музика?» треба показати, знявши кришку з фортепіано, як «народжується звук», розповісти про історію виникнення струнних інструментів, навести приклади, розповісти про історію виникнення фортепіано (це повинна бути цікава подорож до Древньої Греції, де у часи Піфагора існував інструмент монохорд).

В результаті експерименту, проведеного в двох перших класах А і Б було з'ясовано, що у тих випадках, коли вчитель звертається до дитячих емоцій, почуттів, до аналогій і спостережень, учні краще сприймають музику, пропускаючи її крізь своє серце. З перших прослуханих 6-річними учнями творах (Прокоф'єв «Марш», Ребіков «Ведмідь», Гріг «Пташка»), діти повинні покохати музику назавжди. А як вони страждають разом з лялькою в п'єсі П. Чайковського «Хвороба ляльки»! Вони жаліють хвору ляльку, їм здається, що вона плаче (згадаймо «зітхання» в верхньому голосі), вони хочуть допомогти ляльці. Чи ж це не співчуття? Вони жваво реагують на «злого» «Діда Мороза» Р. Шумана (на цій п'єсі можна дуже цікаво показати те, як регістр змінює характер твору. Зіграймо початок п'єси у високому регістрі, хто це? Діти скажуть, що це – весела снігуронька ...). Казкові персонажі – улюбленці дітей. Це стосується і твору «Баба Яга» П. Чайковського. А якщо порівняти «Бабу ягу» з феєю Драже («Танець феї Драже» з балету «Лускунчик» обробка для фортепіано), стає зрозумілим, де Добро, а де Зло. Діти дуже люблять «Веселого селянина» Р. Шумана за те, що він роботящий і після тяжкої праці, яка приносить йому задоволення, ще й пісню співає (Якщо ж вчитель змінить темп твору, то діти відразу кажуть, що він стомився і вже не веселий, а сумний, співати йому не хочеться.).

Засоби виразності в музиці можна донести до дітей завдяки фортепіанним творам (згідно з програмою) у формі дуже цікавої розповіді. Вивчаючи з дітьми Ф, р, я завжди граю п'єсу П. Чайковського «Марш дерев'яних солдатиків». «А як ви зрозуміли з музичного твору, що солдатики дерев'яні, іграшкові, а не живі чи олов'яні?» - питаю я. Діти відповідають, що граю я тихенько, тому – це іграшки, зроблені з дерева. А як легко показати на п'єсі «Осінь пісенька» Абелева легато, на п'єсі Кабалевського «Їжачок» стаккато. З образами природи дітей знайомлять такі п'єси, як «Пісня жайворонка» П. Чайковського, «Дощик» В. Косенка, «Весною» Е. Гріга та інші. Вони формують в учнів любов до рідної землі, до природи, до тварин, птахів. Учні 1-х класів із задоволенням малюють те, що уявляють під час прослуховування музики, впізнають твори, розповідають про їх характер.

У другому класі при вивченні тем « Три типи музики – пісня, танець, марш» та «Куди ведуть нас пісня, танець, марш?» учні знайомляться з українськими народними танцями «Гопак» та «Козачок» (для ф-но); «Колисковою» Я. Степового; п'єсою «Бабак» Л. Бетховена; «Танцем маленьких лебедів» П. Чайковського (обробка для фортепіано); «Італійською полькою» С. Рахманінова; вивчають цілий ряд п'єс з «Дитячого альбома» П. І. Чайковського, знайомляться з твором Д. Кабалевського «Три подружки». (Доречі, я на своїх уроках завжди питаю, з ким з трьох подружок ви б потоваришували і чому?). Перед тим, як грати музичний твір, вчитель розповідає про композитора та його життя, про твір, історію його написання (п'єси з «Дитячого альбому» П. Чайковського). Вершиною фортепіанної музики для учнів стають Перший концерт для фортепіано з оркестром П. Чайковського та Другий концерт для фортепіано з оркестром І. Берковича (II частина).

У третьому класі при вивченні тем «Інтонація» та «Будова (форми) музики» дуже важливим матеріалом є фортепіанні п'єси: С. Прокоф'єв «Базіка»; В. Косенко «Гумореска»; Шопен Прелюдії №7, 20; П. Чайковський «Неаполітанська пісенька», «Старовинна французька пісенька»; В. Моцарт «Рондо в турецькому стилі»; Щуровський Варіації на тему укр. нар. пісні «Ой єсть в лісі калина» та інші. Для вчителя при цьому важливо цікаво розповісти про композитора, про твір, оскільки головним завданням є, як писав Д. Б. Кабалецький «зробити музику природною і тому необхідною часткою життя дітей».[2, с. 132].

Виходячи з свого досвіду,можу стверджувати, що про любов до Батьківщини найкраще говорити у зв'язку з музикою Ф. Шопена; прикладом сміливої, мужньої людини для них назавжди стає Л. Бетховен, а його музика вчить їх не втрачати людську гідність і поважати себе.

В четвертому класі при вивченні тем «Музика мого народу» та «Між музикою мого народу і музикою інших народів немає непереборних меж» треба дуже уважно поставитися до фортепіанних творів М. В. Лисенка, Л. Ревуцького, Я. Степового та інших українських композиторів, показати вплив народної музики на їх творчість, плекати любов до рідної землі, рідної природи, близьких. Перед тим як зіграти «Елегію» М. Лисенка, я завжди розповідаю про те, в зв'язку з якими трагічними обставинами в житті композитора вона була написана, проводячи думку про те, що рідних, близьких треба любити та шанувати. Серед інших творів відзначимо твори П. Чайковського; «Мазурки» та «Полонез Ля мажор» Ф. Шопена; Полонез «Прощання з Батьківщиною» М. Огіньського та інші твори, які привчають учнів шанувати музику інших народів, вивчати її, вміти слухати.

При вивченні тем «Що сталося б з музикою, якби не було літератури?» та «Чи можемо ми побачити музику?» (5 клас), а також теми «У чому сила музики?» (6 клас) звучать твори І. Баха; В. Моцарта («Фантазія ре мінор», фрагменти концерту № 23 для фортепіано з оркестром); Л. Бетховена («Патетична соната», «Місячна соната»); С. Рахманінова («Прелюдія», Концерт № 2 для фортепіано з оркестром); М. Мусоргського («Картинки з виставки»); Я.Степового «Прелюд пам'яті Т. Г. Шевченка); різні твори М. Лисенка та інших композиторів.

В 5 – 6 класах учні починають вивчати етику і, таким чином, знайомляться з поняттями загальнолюдських цінностей, моралі, щастя, добра, любові, дружби, милосердя. В зв'язку з цим зростає вагомість використання у виховному процесі фортепіанної музики, яка в образно-звуковій формі відображає та узагальнює досвід емоційного ставлення людини до життя.

Музика як вид мистецтва говорить про добро і зло, буття та смерть, викликає в свідомості уявлення про любов та щастя, радість та сміливість, гнів та зухвалість, сарказм та злобність. Краса і добро – єдині! Тому так важливо розкрити учням ці почуття різними засобами, зокрема й засобами фортепіанної музики.

Література:

1. *Етика*: Навчальний посібник / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін. –К.: Юрінком Інтер, 2004.
2. *Кабалецький Д.* Як розповідати дітям про музику? – К.: Музична Україна, 1982.
3. *Кузнецова О. А.* Тенденции преемственности музыкального обучения Харьковщины XIX – XX столетий // Професійні проблеми педагога – піаніста. - К, 1996. – С. 20 – 29.
4. *Масол Л. М.* Мистецтво. – К.: Генеза, 2006.
5. *Михеева Л.* Музыкальный словарь в рассказах. – М.: Советский композитор, 1986.
6. *Програми та поурочні методичні розробки* для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика 1 – 4; 5 – 8 класи. – К: Перун, 1996.

УДК: 821.111:808,545:[81'255

Рудич О.О.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ПИСЬМОВИХ ВИДІВ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ХУДОЖНЬОГО АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ

Статья посвящена проблеме поиска возможностей использования креативных письменных видов работы в процессе чтения англоязычной литературы. Анализируются взгляды современных зарубежных ученых на проблему в контексте изучения английского языка как иностранного.

Ключевые слова: англоязычная литература, креативность, письменные виды работы, понимание текста, интерпретация текста.